

կոյս կոյսերու միջեւ, որպէս զի իրեն հետ մէկ էակ ըլլայ մինչեւ մահ, եւ զինքն համբուրէ իր բերնին բոլոր համբոյրներովը: Նէ դուրս է հասարակութեանէն եւ օրէնքներէն: Կտրուած իր ժողովուրդէն, բաժնուած ամէնքէն: Կինները կը նախանձին եւ կ'ատեն զայն. մարդիկ կը ցանկան անոր ու կ'անուանարկեն զայն»:

Ահա մեր աշխարհաբարին այսօրուան վիճակը. լեզուն հասած է իր հասնելիք տեղը: Պէտք է զայն զործածել գիտնալ, պէտք է զայն սորվիլ. զի աշխարհաբար ըսելով՝ չկարծենք թէ առանց սորվելու, առանց ուսումնասիրելու կրնանք ուզածնիս ընել, խաղալ լեզուին հետ. պէտք է լաւ սորվիլ կանոնները զոր ունի ան, պէտք է մանր զննել երկնաւորութիւնները՝ որ այդ լեզուին ոսկի զարդերն են. բայց այս ամէնը կ'ըլլայ այն ատեն՝ երբ լաւ

կը ճանչնանք մեր հին լեզուն, ազնիւ լեզուն. եւ այն ատեն շատ աւելի զիւրին կ'ըլլայ այդ ազնուութիւնը հագցընել նաեւ նոր լեզուին...

Սիրենք այս լեզուն, ջանանք ուղիղ գրել այս լեզուն. այս է մեր պարծանքը՝ մեր ամենէն մեծ հարստութիւնը որ եւ իցէ ազգի հանդէպ:

Մենք՝ զաւակներն ենք ազնիւ լեզուն ստեղծողներուն. իրը արժանաւոր զաւակներ անոնց՝ տանք մենք ալ մեր նոր լեզուին այն ազնուութիւնը, որպէս զի մեր թոռներն ալ ըսեն օր մը մեր աշխարհաբարին վրայ խօսած ատենին...

Այս ազնիւ լեզուն ստեղծող ազգը չի մեռնիր, չի կրնար մեռնիլ...

Կեցցէ ուրեմն հայ լեզուն, կեցցէ հայ ազգը...

Հ. ԱՐՍԷՆ ՂԱԶԻԿԵԱՆ

ՈՂԲ. Հ. ԱՐՍԷՆ՝ ԻՐ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՈՒՍՈՒՑՁԻՆ

Ալիշանի, չիւրմիւզեանց եւ մեր մախնի չարց սիրախառն աւանդութեամբ մէկ մտոյշմ է ստորիւ մեր տուածը. Հ. Թադէոս Վ. Թովմաճամի մաղթողականիմ է որ Հ. Արսէն կը պատասխանէ այն խոր յարգանքով եւ վառ սիրով որուն արժանի էր իր հայերէնի ուսուցիչը, Գեղեցիկ զգացումներով շնորհիմ քով կարելի չէ չտեսնել Բագրատունւոյն հաւատարիմ աշակերտը՝ այդ ծոյլ եւ վսեմ լեզուիմ մէջ, եւ բռնայամգի ցարտար պատշաճեցումներովը. ԽՄԲ.

Հ. ԹԱԴԷՈՍ Վ. Թ. ԱՌ. Հ. ԱՐՍԷՆ

ԱՌ. ՍԻՐԵՆԻՆ ԽՄ ՀՈԳԵԿԻՑ
Վ. Հ. ԱՐՍԷՆ ՎԱՐԴ. ՂԱԶԻԿԵԱՆ
ՈՒՂԵՐՁ Ի ՏՕՆԻՆ

Դէտ Մուսայիս յԱլիմբոս
Եւ ի տանթեանդ Լիմբոս,
Այսօր հասեալ կայ բամբեր՝
Վարանելումս անհամբեր.
«Կարճեալ թըզկացն ըզպոռտ»
Հատ վըճիւ Հայրն Ամպորտ,
Նախնոյդ բազմել առ զահոյս
Իմաստնաճեմ, արքայոյս»:
Փափկիկ շնորհաց ցերբ ոլոր
Նօթճէ ամաց Գեզ բոլոր,
Յորչափ յԱնունդ Հայր Արսէն
Անդրալերինքըն սարսեն,
Ի շարս երկոց տոհմաջան,
Հըրճուեսցի՝ Գոյդ Թովմաճան:

Վ. ԵՆԵԱԿԻ, 18 - Բ - 903

Հ. ԱՐՍԷՆ՝ ԱՌ. Հ. Թ. Վ. ԹՈՎՄԱՃԱՆ

ԱՌ. ՍԻՐԵՆԻՆ
ՎԱՐԺԱՊԵՏՆ ԻԻՐ
ՇՆՈՐՀ ԲԻԻՐ
ՆԻ ՀԱՄԲՈՅՐ

Մինչ ուշ ի կուրծս յԱլիմբոս
Ու Ալիկերեայն ի Լիմբոս
Ընդաճէր սիրտս անհամբեր,
Գայր հասանէր ինձ բամբեր.
Ոչ ի մըռունչ ամպորտ,
Ոչ ի մաղթանքս պոռտ,
Այլ սէր ի սիրտ առ զահոյս
Սըրտիս, հոգւոյս լիայոյս...
Կենացըս շունչ ցերբ ոլոր
Հիւսէ ամաց ինձ բոլոր,
Յորչափ շընչէ Գոյդ Արսէն՝
Ու Անդրալերինքըն սարսեն,
Շնորհակալեօք տոհմաջան
Զիւր սիրեսցէ Թովմաճան:

19 Փետր. 1903

Հ. ԱՐՍԷՆ Վ. Ղ. ՂԱԶԻԿԵԱՆ

ՄԻԱՆՁՆ ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ

Ծն. ի Պարտիզակ, 18 Հոկտ. 1870 - Վ.ԽՃ. ի Բատուա, 9 Յունիս 1932

ՄՈՒԹԻՆ ՄԷՋ ԽՕՍՔԵՐ

(Հ. ԱՐՍԷՆ ՎՐԴ. ՂԱԶԻԿԵԱՆԻ ՀՈԳԻՐՆ ՀԵՏ)

Ս. Ղազար, Հայոց հոգեթով կողակ, հոգիս վշտերուդ ճանրուծիւնն ունի, եւ սիրտս մըւսայլը պատերուդ տրտմանախի՞ծ խորհուրդին:

Գիշերն հսկայական եւ մոայլ վիշապի մը պէս դանդաղօրէն կը յառաջանայ հոգւոյս կիսա-կործան աւերակներուն թշուառ միայնութեանը վրայ. ու լուսինն՝ անսահման տրտմութեամբ աուցուն, իր կուսական սիրտը կը խեղդէ կապտաւուն լճակի մը մայրական որբութեանը մէջ: Հեռուն կարապներ, խարտիշահեր կոյսերու աստուածային նազանքներով պարուրուած՝ իրենց երկնային սպիտակութիւնը կը մերկանան, և կու լա՛ն յոգնած աչքերով, վիզերնին հա-կած անհոգ ալեակներու անգործութեան, և իրենց վիշտը կախած լճակին մէջ տարուբերօրէն ծը-փացող աստղերուն բիւրեղներէն, երփներանգ և դիւթիչ:

Մահը կորաքամակ, երկայն և նիհար պարանոցով, աչքերը լեցուն կրակով և հազգեցիկ սարսուռներով, կը սլլուի անտիրական հոգիիս հպարտ գալարումներուն, և կը ջանայ ճգմել բոլոր պերճութիւններն իմ առոյգ տարիքիս, և անիմանալի հրաշալիքներն իմ փոթորկած և ան-հանգարտ իմացականութեան:

Տխուր եմ: Տրտմութիւն մը՝ որ գերեզմանին կը մօտեցնէ իմ գերզգայուն հոգին: Չայն մը վտիտ, կարծես ինձ հասնող քսան դարերու անխորտակելի և անաւոր հեռաւորու-թեանէն, գանկիս մէջ կը մրճահարէ տիեզերքին մէջ սաւառնող լինելութիւններուն է՛ն հզօրն ու սոսկալին:

Ոտքի՛ կ'ելլեմ, ու ձեռքերս ջղուտ, ու հոգիս գալարուն, ու սիրտս աստուածօրէն գազաթ-նացած՝ կը նետուի սենեակիս պատերուն վրայ, ու կը ջանամ ոչնչացնել անիմանալի զգայնու-թիւններու խաւարչուտ շիրմներն, որոնք երբեմն կը յառնեն բարձրօրէն սեւաթոյր վիհերու թաքեալ խորութիւններէն:

Ու ձայնը գորշ, անգրչիրիմեան հազարաւոր դեղնորակ լեզուակներով հարուստ՝ դարձեալ կը բարձրանայ շուրջիս լճացած տուայտանքներուն մէջ, և անողորմօրէն կը կրկնէ. «Մեռա՛ւ, մեռա՛ւ»: Երկինք կը գահավիժի իր կատարներէն, և վայրագ հրեշականութեամբ կը պատուէ հողին առինքնող մերկութիւնը. ու ծառերը կը մխրճին անծայրածիր կապոյտին մէջ, և կը վայնասու-նեն բորենիներու անզսպելի վոհմակին հանգոյն:

Մա՛հ և Աստուած: Ո՞վ է աւելի անըմբռնելի և հզօր, ո՞վ իմ մենասէր հոգիս, ո՞վ իմ վայր-կեան առ վայրկեան թախիժով և տառապանքով զարդարուող անմարմին գոյութիւն....:

Մեռա՛ւ....: Ո՞վ, ո՞վ մեռաւ: Տիեզերքը իր փոթորկածուփ տիտանի ծամբը յանձնած մրրկաշունչ հովերուն՝ կը վարգէ անորոշութիւններու անհուն միջոցին մէջ, և ծով ու ովկիան կ'անցնին հոգիիս ծործորներէն, ու լեռ և բլուր կը զարնուին ճակտիս ամպրոպներուն, ու գետ ու լիճ կը փոթորկին իմ դիակնա-ցած, անզգայացած էութեանս յանդիման, ու կը փախչին, կը վարգեն խառնիճաղանճ ամբոխ-ներու ողբալի թշուառութեանը հանգոյն:

Մա՛հ, մա՛հ, մա՛հ: Մա՛հ, հեռո՛ւ, հեռո՛ւ ինձմէ... բայց, ի՛նչ է այս, երակներուս մէջ կը զգամ պրկումը երկնա-ռաք շանթերուն, և անիծեալ քրքիշը մահուան փշրուած ակունքներուն ընդմէջէն ժայթքող...:

Ի՛նչ է գիշերն այս աստեղազարդ, և սա լուսնակն անբացատրելի, ի՛նչ են կարապներն այս յարատեւօրէն շրջուն, և լիճն այս խաղաղ, և լիճն այս տրտում, և լիճն այս վշտերուս հետ, վշտերուս պէս փշրուող:

Տիեզերքին մէջ ոչինչ կայ պաշտելի ո՞վ հոգիս, ոչինչ կայ հսկայական և անըմբռնելի. միայն Մահն է անսկիզբ, անվախճան և հզօր. միայն Մահն է դիմացող ժամանակներու քանդիչ տիրա-կանութեան, և զուգահեռ ընթացող Այո՛ր հետ՝ զոր տառապող մարդկութիւնը կը կոչէ Աստուած:

Վաղը, Վարդապետ, երբ արեգակն հորիզոնին սիրտն սկսի շոյել, ու երբ զեփուռն ոստե-րուն մէջ իր առաջին մարգարիտները սրսկէ՝ պարտասած հոգերով պիտի դիմեմ դէպ ի մօտակայ սա տաճարն, և երկիւղածօրէն աղօթեմ Զեր պարգունակ հոգիին համար: